

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ГЛОБА МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.2

**ЗАСТОСУВАННЯ УГОД ПРО ПРИМИРЕННЯ ТА ВИЗНАННЯ
ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків-2021

Дисертація є рукописом

Робота виконана на кафедрі кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор,

Тютюгін Володимир Ілліч, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри кримінального права № 1, заслужений юрист України

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор

Житний Олександр Олександрович, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету;

доктор юридичних наук, доцент

Шульга Андрій Михайлович, Харківський національний університет внутрішніх справ, доцент кафедри кримінального права та кримінології.

Захист відбудеться «12» травня 2021 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано «09» квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Впровадження у законодавство України можливості укладення угод про примирення та визнання винуватості було обумовлено необхідністю реформування вітчизняного законодавства відповідно до міжнародних стандартів щодо охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина, оптимізації та гуманізації кримінального законодавства, забезпечення розумного балансу публічних та приватних інтересів у кримінальному судочинстві.

Починаючи з 2012 р. у судовій практиці спостерігається тенденція щодо зростання статистичних показників ухвалення обвинувальних вироків на підставі укладення угод у кримінальному провадженні. Втім дана позитивна динаміка нівелюється недосконалістю законодавчої техніки, різними науковими підходами до розуміння правової природи цих компромісних форм вирішення кримінально-правового конфлікту та механізму їх застосування. У зв'язку з цим на практиці виникає чимало проблем, пов'язаних з праворозумінням та правозастосуванням, що викликає необхідність розв'язання проблемних питань у цій сфері на теоретичному рівні.

Питання вирішення кримінально-правового конфлікту на підставі укладення угод про примирення з потерпілим та визнання винуватості у своїх працях досліджували такі вітчизняні науковці, як: С. Є. Абламський, Ю. І. Азаров, П. П. Андрушко, В. М. Бурдін, М. М. Васюк, В. В. Василевич, Г. П. Власова, С. Г. Волкотруб, І. В. Гловюк, О. Г. Добровольська, О. О. Житний, В. В. Землянська, М. П. Климчук, А. А. Котова, Л. Д. Краснопольська, С. А. Крушинський, В. В. Луцик, А. С. Макаренко, І. М. Михайлова, Є. С. Назимко, А. В. Рябуха, О. С. Семерак, І. О. Семерак, О. В. Татарінова, М. Г. Твердохліб, Г. Є. Тюрін, В. І. Тютюгін, А. Р. Туманянц, П. В. Цимбал, М. І. Хавронюк, О. Г. Шило, В. А. Шкелебей та багато ін.

На рівні дисертаційних робіт питання угод у кримінальному провадженні досліджували: П. В. Пушкар «Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження» (2005 р.), О. О. Леляк «Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України» (2015 р.); Р. В. Новак «Кримінальне провадження на підставі угод в Україні» (2015 р.); О. В. Стратій «Психолого-правові особливості кримінального провадження на підставі угод» (2015 р.), С. О. Яценко «Кримінальна відповідальність за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості» (2016 р.), І. А. Тітко «Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України» (2016 р.), Г. Ю. Саєнко «Провадження на підставі угод у кримінальному процесі України» (2017 р.), П. В. Холодило «Кримінальне провадження на підставі угод про визнання винуватості» (2017 р.), І. О. Кісліцина «Роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод про визнання винуватості:

питання теорії і практики» (2018 р.), А. С. Трекке «Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості» (2018 р.) та ін.

Втім більшість з цих робіт перш за все були присвячені процесуальним аспектам досягнення компромісу у кримінальному провадженні або кримінальній відповідальності за умисне невиконання умов укладення цих угод, у той час як питання кримінально-правових наслідків застосування цих компромісних процедур не отримали у науковій юридичній літературі комплексного дослідження. Крім того, певна недосконалість відповідних кримінально-правових та кримінально-процесуальних положень, відсутність у вітчизняному законодавстві чітко визначених гарантій настання реальних позитивних кримінально-правових наслідків успішного застосування погоджувальних практик у кримінальному судочинстві, зумовлюють необхідність поглибленого теоретичного вивчення та аналізу особливостей застосування угод у кримінальному праві, окреслення можливих видів кримінально-правових наслідків у разі їх укладення у кримінальному провадженні; вироблення наукових рекомендацій, які дозволили б виключити помилки у правозастосуванні, та визначення перспектив подальшого розвитку та вдосконалення відповідних положень законодавства України.

Зв'язок роботи з науковими програмами і планами. Робота виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959). Тема дослідження затверджена рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 7 від 27 грудня 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є отримання нових результатів у вигляді наукових висновків щодо застосування угод про примирення та визнання винуватості у кримінальному праві України; виявлення недоліків правового регулювання та проблем, що виникають під час визначення правових наслідків укладення угод у кримінальному провадженні та розробка на цій підставі науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо можливих шляхів їх подолання.

Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення таких основних завдань:

- визначити поняття та сутність угод про примирення та про визнання винуватості;
- проаналізувати моделі компромісних процедур та їх правові наслідки у кримінальному судочинстві зарубіжних країн;
- вивчити та узагальнити практику застосування компромісних форм вирішення кримінальних справ;

– виявити проблеми правового регулювання та правозастосування стосовно визначення передумов, підстав та порядку настання кримінально-правових наслідків укладення угод про примирення та визнання винуватості;

– на основі зарубіжного та національного досвіду окреслити тенденції подальшого розвитку законодавства України у сфері правової регламентації кримінально-правових наслідків укладення угод у кримінальному провадженні;

– сформулювати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення правової регламентації застосування угод про примирення та визнання винуватості у кримінальному праві України.

Об'єктом дослідження є кримінально-правові відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення.

Предметом дослідження є застосування угод про примирення та визнання винуватості у кримінальному праві України.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження й вирішення поставлених завдань використовувався комплекс загальнонаукових і спеціальних методів юридичної науки, вибір яких обумовлювався особливостями мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження. Використання діалектичного методу сприяло вивченню видів кримінально-правових наслідків укладення угод у кримінальному провадженні, а також передумов, підстав та порядку їх настання. Порівняльно-правовий метод дозволив з'ясувати схожі та відмінні риси правової регламентації застосування моделей компромісних процедур у кримінальному судочинстві України та зарубіжних країн, окреслити напрямки можливого використання позитивного зарубіжного досвіду для вдосконалення відповідних положень кримінального законодавства України. Статистичний метод використовувався для узагальнення матеріалів судової практики з метою з'ясування динаміки застосування компромісних процедур у кримінальних провадженнях. Герменевтичний метод – при тлумаченні наукових понять теорії кримінального права та положень чинного законодавства. За допомоги наукового методу здійснювався аналіз та узагальнення наукових позицій щодо передумов, підстав та порядку настання кримінально-правових наслідків у разі укладення угод у кримінальному провадженні.

Нормативно-правову та інформаційну базу дисертації склали: Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти й документи рекомендаційного характеру, матеріальне та процесуальне кримінальне законодавство зарубіжних країн, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, правові позиції та висновки вищих судових інстанцій України.

Наукову основу дисертації складають теоретичні наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі кримінального права та кримінального процесу, логіки, соціальної психології, загальної теорії і філософії права.

Емпіричну базу дослідження утворюють дані судової статистики, 2200 судових вироків різних інстанцій, постановлені у 2013 – 2020 роках, що розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень, інформаційні листи та рішення ВС, ВССУ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є системним монографічним дослідженням, у якому отримано нові результати у вигляді комплексу наукових висновків щодо особливостей застосування угод про примирення та визнання винуватості у кримінальному праві України та видів кримінально-правових наслідків, які можуть наставати у разі їх укладення. До найбільш важливих результатів, які відображають наукову новизну дисертації та виносяться на захист, слід віднести такі положення.

Уперше:

– доведено, що правовими наслідками укладення угод у кримінальному провадженні слід визнавати: а) закриття кримінального провадження; б) звільнення від кримінальної відповідальності; в) призначення покарання; г) призначення покарання із звільненням від його відбування з випробуванням;

– обґрунтовано необхідність поширення порядку укладення угод у кримінальному провадженні на випадки: а) відмови потерпілого від обвинувачення та звільнення від кримінальної відповідальності б) у разі примирення з потерпілим або в) за наявності дійового каяття, передбаченні у КК;

– наведено докази щодо неприпустимості включення умов застосування спеціальної конфіскація майна до змісту угоди про визнання винуватості;

– аргументовано доцільність визнання елементом передумови укладення угоди про визнання винуватості для особливо тяжких злочинів у разі їх вчинення у співучасті, тобто без конкретизації організаційної форми об'єднання зусиль співучасників;

– запропоновано включити до обов'язкових елементів підстави укладення угоди про визнання винуватості досягнення консенсусу між її сторонами щодо розміру заподіяної шкоди, порядку, способів та строків її усунення;

удосконалено:

– наукову позицію щодо можливості укладення угоди про примирення у разі вчинення так званих «двооб'єктних» кримінальних правопорушень;

– підхід, згідно із яким під згодою потерпілого, як структурного елементу передумови укладення угоди про визнання винуватості, доцільно розуміти не сам факт згоди потерпілого на укладення такої угоди, а його згоду щодо формулювання змісту цієї угоди, як обов'язкову умову її затвердження судом;

– обґрунтування позиції про розширення кола кримінальних правопорушень, у разі вчинення яких сторони кримінально-правового конфлікту можуть укласти угоду про примирення;

набули подальшого розвитку:

- аргументація на користь позиції щодо необхідності передбачення у КК спеціальних правил призначення покарання на підставі укладення угод у кримінальному провадженні;
- позиція, згідно з якою укладення угоди у кримінальному провадженні може виступати підставою для призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом;
- висновок про неможливість звільнення особи від відбування покарання з випробуванням на підставі укладання угоди у разі вчинення нею корупційного правопорушення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що запропоновані теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

- *законотворчій діяльності* – у ході законопроектних робіт з подальшого вдосконалення чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства України;
- *науково-дослідній діяльності* – для подальшого дослідження питань кримінально-правового регулювання суспільних відносин та визначення кримінально-правових наслідків застосування компромісних процедур у кримінальному судочинстві;
- *правозастосуванні* – для розробки Верховним Судом висновків, роз'яснень та рекомендацій з питань звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі укладення угод у кримінальному провадженні;
- *навчальному процесі* – при викладанні курсу Загальної та Особливої частин кримінального права України, спеціальних курсів (профільних дисциплін та дисциплін вільного вибору) кафедри кримінального права («Теорія та практика призначення покарання за кримінальним правом України» та ін.), а також при підготовці підручників, навчальних, навчально-методичних та довідкових посібників, науково-практичних коментарів до КК України тощо.

Апробація результатів дисертації. Результати проведеного наукового дослідження обговорені, схвалені та рекомендовані до захисту кафедрою кримінального права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, що містяться у дисертації, доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 14–15 лютого 2020 р.); «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 21 – 22 лютого 2020 р.); «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 7–8 серпня 2020 р.).

Публікації. Основні результати дисертації знайшли своє відображення у 8 наукових працях, а саме: 5 наукових статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України та

зарубіжному виданні, а також у тезах 3 наукових доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи зумовлена метою, завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація структурно складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, з яких основного тексту – 180 сторінок, список використаних джерел (311 найменувань), додатки – 12 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, розкрито її мету й завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, окреслено нормативно-правову та емпіричну основу останнього, сформульовано наукову новизну одержаних результатів, показано їх теоретичне і практичне значення, визначено особистий внесок здобувача, наведено інформацію про апробацію результатів дослідження, вказано структуру і обсяг наукової роботи.

Розділ 1 «Способи компромісного вирішення кримінально-правового конфлікту у зарубіжному праві» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Примирення з потерпілим як спосіб вирішення кримінально-правового конфлікту у зарубіжному праві»* з'ясовано основні тенденції виникнення, розвитку та трансформації способів вирішення кримінально-правового конфлікту шляхом досягнення примирення між потерпілим та підозрюваним/обвинуваченим у зарубіжному праві. Встановлено, що кримінально-правовими наслідками укладення між винним та потерпілим у зарубіжному праві може виступати: а) закриття кримінального провадження прокурором; б) звільнення судом винного від кримінальної відповідальності; в) умовна відстрочка виконання обвинувального вироку; г) пом'якшення покарання при його призначенні судом.

У підрозділі 1.2. *«Укладення угоди про визнання винуватості як спосіб вирішення кримінально-правового конфлікту у зарубіжному праві»* з'ясовано, що укладення угоди про визнання винуватості є досить поширеною практикою у зарубіжному праві. Якщо деякі країни вже мають великий досвід застосування цієї процедури розв'язання кримінально-правового конфлікту (наприклад, США), то у європейських країнах ці практики впровадженні у кримінальне законодавство зовсім недавно. На відміну від країн Європи, які демонструють більш стриманий підхід до вирішення кримінально-правового конфлікту на підставі угоди про визнання винуватості, навіть до повного невизнання даної процедури на законодавчому рівні (наприклад, Швеція, Ісландія), у США даний спосіб здійснення кримінального судочинства є домінуючим. У

більшості країн укладення угоди про визнання винуватості визнається самостійною підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, суттєвого пом'якшення покарання шляхом, наприклад, зниження його строку (розміру) або звільнення від відбування призначеного покарання.

Розділ 2. «Передумови та підстави застосування компромісних процедур за законодавством України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Передумова та підстава укладення угоди про примирення з потерпілим за законодавством України» обґрунтовується доцільність передбачити можливість укладення угоди про примирення незалежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Доводиться, що навіть при вчиненні «двооб'єктних» кримінальних правопорушень повинна існувати можливість укладення угоди про примирення у випадках, коли визнання приватних інтересів учасників кримінально-правового конфлікту є пріоритетним, домінуючим, превалюючим над публічними. У тих же випадках, коли така угода не відповідатиме інтересам суспільства, суд має бути наділений правом відмовити у її затвердженні (п. 2 ч. 7 ст. 474 КПК). Обґрунтовується, що потерпілим, який є стороною угоди про примирення, може бути будь-яка особа, ознаки якої відповідають умовам закріпленим у ст. 55 КПК, а саме це може бути: а) фізична особа, що безпосередньо постраждала від вчиненого кримінального правопорушення; б) юридична особа, якій кримінальним правопорушенням було заподіяно майнову шкоду; в) близькі родичи чи члени сім'ї особи, яка внаслідок кримінального правопорушення померла або перебуває у стані, який унеможливує подання нею відповідної заяви. Проте зміст угоди про примирення та кримінально-правові наслідки укладення такої угоди є різними для кожного з цих видів потерпілого.

У підрозділі 2.2. «Передумова та підстава укладення угоди про визнання винуватості за законодавством України» звертається увага на те, у законодавстві України поняття «вина» та «винуватість» вживаються як синоніми. Втім, зважаючи на зміст досудової угоди у кримінальному провадженні обґрунтовується доцільність редакційного уточнення положення ч. 5 ст. 65 та ч. 2 ст. 75 КК шляхом заміни термінологічного звороту «визнання вини» на «визнання винуватості».

Встановлено, що зміст передумови настання кримінально-правових наслідків укладення угоди про визнання винуватості утворює сукупність таких чинників, як: а) характер вчиненого кримінального правопорушення; б) згода потерпілого на укладення такої угоди; в) ступінь тяжкості кримінального правопорушення; г) вид кримінального правопорушення.

Обґрунтовується, що з метою належного забезпечення у кримінальному провадженні інтересів потерпілого під згодою останнього, як структурного елементу передумови настання кримінально-правових наслідків укладення угоди про визнання винуватості, слід визнавати не сам факт згоди потерпілого на укладення такої угоди, а його згоду щодо формулювання змісту цієї

угоди, як обов'язкову умову її затвердження судом, у зв'язку з чим пропонується внести відповідні зміни до КПК.

Звертається увага на недосконалість визнання у п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК елементом передумови укладення угоди про визнання винуватості для особливо тяжких злочинів їх вчинення: а) групою осіб за попередньою змовою, б) організованою групою; в) злочинною організацією; г) терористичною групою. Аргументована доцільність замінити посилання на загальну та спеціальну форми співучасті для особливо тяжких злочинів у п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК вказівкою на їх вчинення у співучасті, тобто без конкретизації організаційної форми об'єднання зусиль співучасників.

Зважаючи на те, що вчинення кримінального правопорушення може призвести до заподіяння конкретної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, яка має бути усунена особою, що її спричинила, визнається доцільним додатковим елементом підстави укладення угоди про визнання винуватості визнати також досягнення консенсусу між її сторонами щодо розміру заподіяної шкоди, порядку, способів та строків її усунення.

Розділ 3. «Кримінально-правові наслідки застосування компромісних процедур у кримінальному праві України складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Звільнення від кримінальної відповідальності як наслідок укладення угоди у кримінальному провадженні» обґрунтовується, що позитивна поведінка підозрюваного/обвинуваченого, яка виступає підставою для укладення угоди про визнання винуватості, виступає проявом дійового каяття, яке у кримінальному праві виступає підставою для звільнення від кримінальної відповідальності. Втім КПК не передбачає особливого порядку здійснення кримінального провадження щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям на кшталт кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості (ст. 468–476 КПК). У зв'язку з цим аргументується доцільність узгодження цих норм матеріального та процесуального права у сфері правової регламентації процесуальної форми здійснення кримінального провадження у випадку дійового каяття підозрюваного/обвинуваченого шляхом поширення процедури укладення угоди про визнання винуватості, передбачену у Гл. 35 КПК, на випадки звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.

Системний аналіз норм матеріального та процесуального кримінального законодавства України свідчить, що примирення з потерпілим не виключає можливості застосування й інших норм кримінального та кримінально-процесуального законів, зокрема ст. 46 КК про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим та п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК щодо закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за заявою потерпілого. Аргументовано, що незважаючи на відмінності в умовах застосовування, норми про примирення, які містяться у матеріальному (ст. 46 КК) та процесуальному кримінальному праві (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК), все ж таки мають не різну, а єдину правову природу, і є втіленням ідей відновного

правосуддя у законодавстві України. У зв'язку з чим пропонується поширити процесуальний порядок укладення угоди про примирення, передбачений у Гл. 35 КПК, на випадки примирення з потерпілим, наслідком якого є звільнення від кримінальної відповідальності або відмова від обвинувачення.

У підрозділі 3.2. *«Призначення покарання на підставі укладення угоди у кримінальному провадженні»*, спираючись на зарубіжний досвід правового регулювання питання про застосування покарання на підставі угод, доводиться доцільність визнання угоди про примирення як самостійної підстави для призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, або обов'язкового пом'якшення покарання, шляхом встановлення заборони щодо призначення його максимального розміру (строку), передбаченому у відповідній санкції статті Особливої частини КК. З метою формалізації правил призначення покарання у випадках укладення угоди про визнання винуватості, визнається доцільним передбачити у КК спеціальні правила призначення покарання на підставі укладення угоди у кримінальному провадженні.

У підрозділі 3.3. *«Інші кримінально-правові наслідки укладення угоди у кримінальному провадженні»* звертається увага на те, що у ч. 2 ст. 75 КК міститься вказівка на можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі укладення угоди у кримінальному провадженні, у той час як у спеціальних нормах (статтях 79 та 104 КК) вона відсутня. Визнається, що такий стан правової регламентації особливостей застосування спеціальних видів звільнення від відбування покарання з випробуванням, може стати причиною помилок у правозастосуванні, а тому пропонується узгодити приписи статей 75, 79 та 104 КК шляхом доповнення останніх спеціальним приписом щодо можливості застосування даних спеціальних видів звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі укладення угоди у кримінальному провадженні.

Зазначається, що незважаючи на відсутність у ч. 2 ст. 75 КК заборони щодо можливості звільнення від відбування покарання з випробуванням за вчинення корупційних деліктів на підставі укладення угоди у кримінальному провадженні, сторони угоди не можуть (не мають права) узгоджувати таке звільнення у цих випадках. По-перше, передбачена в ч. 1 ст. 75 КК заборона застосування такого звільнення стосовно корупційних кримінальних правопорушень, є абсолютною і непорушною, що цілком відповідає розумінню співвідношення загальної та спеціальної норми. По-друге, таке розуміння умов застосування даного виду звільнення повністю узгоджується з кримінально-правовою політикою держави у сфері протидії корупції. По-третє, положення ч. 2 ст. 75 КК потрібно системно тлумачити і застосовувати не тільки у співвідношенні з приписами ч. 1 ст. 75 КК, а й з іншими приписами КК, зокрема з положеннями ст. 69 КК, у ч. 1 якої міститься заборона щодо призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, за вчинення корупційних правопорушень без будь-яких обмежень, тобто і у разі укладення

відповідної угоди. Отже, якщо закон не допускає можливості призначення більш м'якого покарання за корупційні кримінальні правопорушення, то тим більше у разі їх вчинення особа не може претендувати на звільнення від його відбування з випробуванням.

Встановлено, що відповідно до кримінального законодавства застосування спеціальної конфіскації майна належить виключно до повноважень суду, які здійснюються відповідно до умов, підстав та порядку, передбачених статтями 96-1, 96-2 КК. У зв'язку з цим умови застосування спеціальної конфіскації або відмова від її застосування не може бути предметом домовленостей між сторонами угоди про визнання винуватості, а отже входить до змісту цієї угоди. У зв'язку з цим пропонується з ч. 1 ст. 472 КПК виключити положення: «умови застосування спеціальної конфіскації».

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації на підставі узагальнення відповідних теоретичних положень вітчизняних і зарубіжних вчених, вітчизняного законодавства та судової практики, аналізу прогресивного зарубіжного досвіду, розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливе наукове завдання щодо визначення теоретичних та практичних питань призначення покарання на підставі угод про визнання винуватості та примирення з потерпілим у кримінальному провадженні, зокрема:

1. Аналіз правової природи угод в кримінальному судочинстві різних країн показав, що інститут угод у кримінальному провадженні України є досить близьким за своїм змістом до зарубіжних варіантів погоджувальних практик у кримінальному судочинстві. При цьому правове регулювання застосування подібних угод у національному законодавстві та інших країн має свої характерні особливості. Разом з тим позитивним необхідно визнати факт застосування в законодавстві України досвіду зарубіжних країн у сфері визначення кримінально-правових наслідків укладення угод у кримінальному провадженні, що сприяє розробленню та впровадженню більш ефективних та дієвих методів та способів правової регламентації компромісного вирішення кримінально-правового конфлікту, у тому числі призначення покарання у цих випадках. Однак це не означає, що іноземні правові інститути і норми повинні перейматися і копіюватися без будь-якого осмислення і критичного аналізу. Безумовно, вони повинні модифікуватися і пристосовуватися до умов та потреб української дійсності і узгоджуватися з іншими нормами та інститутами вітчизняного права.

2. Встановлено, що застосування компромісних процедур у виді укладення угод про визнання винуватості або співпраці винного зі слідством, а також примирення з потерпілим у кримінальному провадженні є досить поширеними способами вирішення кримінально-правового конфлікту у зарубіжному праві. При цьому кожна з досліджених країн по-різному вирішує питання передумов, підстав та кримінально-правових наслідків застосування таких процедур.

Втім, узагальнення зарубіжного досвіду дозволило встановити, що найбільш поширеними наслідками такого компромісного вирішення кримінально-правового конфлікту, є: а) закриття кримінального провадження прокурором; б) звільнення винного судом від кримінальної відповідальності; в) умовне відстрочення виконання обвинувального вироку або г) пом'якшення покарання у разі його призначення судом. Проте, деякі країни, наприклад, США визнання винуватості або співпрацю зі слідством визнають підставою не тільки для суттєвого пом'якшення покарання, а й перекваліфікації вчиненого на інше, менш тяжке правопорушення, та навіть для відмови прокурора від частини обвинувачення. Втім, останній підхід навряд чи може бути використаний в Україні, бо згідно з вітчизняним законодавством кваліфікація вчиненого кримінального правопорушення здійснюється відповідним правоохоронним органом і судом на підставі закону. Тому ані сторона обвинувачення, ані сторона захисту не можуть погоджувати підстави кримінальної відповідальності. Але, що стосується видів та меж кримінально-правових наслідків укладення угоди, то вони цілком можуть бути предметом компромісу між сторонами угоди. При цьому, зважаючи на позитивний зарубіжний досвід, доцільно чітко формалізувати на законодавчому рівні передумови, підстави та порядок настання кримінально-правових наслідків укладення угод у кримінальному судочинстві, що має сприяти не тільки уніфікації судової практики та уникненню помилок при правозастосуванні, а й певним чином створить додаткові гарантії захисту прав та інтересів як потерпілого, так й підозрюваного/обвинуваченого у кримінальному провадженні.

3. Угода про визнання винуватості це форма добровільної домовленості між обвинувачем (прокурором) і підозрюваним/обвинуваченим, за якої сторони після початку кримінального провадження або після вручення письмового повідомлення про підозру узгоджують кримінально-правові наслідки вчиненого підозрюваним/обвинуваченим діяння за умови беззастережного визнання останнім своєї винуватості у вчиненому кримінальному правопорушенні. Зміст передумови настання кримінально-правових наслідків укладення угоди про визнання винуватості утворює сукупність таких чинників, як: а) характер вчиненого кримінального правопорушення; б) згода потерпілого на укладення такої угоди; в) ступінь тяжкості кримінального правопорушення; г) вид кримінального правопорушення. Підставою настання кримінально-правових наслідків укладення угоди про визнання винуватості пропонується визнавати сукупність обставин, які свідчать про: а) добровільність згоди підозрюваного/обвинуваченого та прокурора на застосування компромісної процедури; б) згоду підозрюваного/обвинуваченого на співпрацю зі слідством; в) досягнення консенсусу між її сторонами щодо розміру заподіяної шкоди, порядку, способів та строків її усунення.

4. З метою належного забезпечення у кримінальному провадженні інтересів потерпілого, суспільства та держави пропонується під згодою потерпілого, як структурного елементу

передумови настання кримінально-правових наслідків укладення угоди про визнання винуватості, визнавати не сам факт згоди потерпілого на укладення такої угоди, а його згоду щодо формулювання змісту цієї угоди, як обов'язкову умову її затвердження судом.

5. Угода про примирення це досягнення компромісу між сторонами кримінально-правового конфлікту щодо визнання підозрюваним/обвинуваченим своєї винуватості у вчиненому кримінальному правопорушенні, принесення ним своїх вибачень потерпілому, вирішення на взаємовигідних умовах питання щодо розміру та порядку усунення заподіяної шкоди, а також наслідків невиконання досягнутих домовленостей. Передумовою настання кримінально-правових наслідків укладення угоди про примирення слід визнавати вчинення кримінального правопорушення будь-якого ступеня тяжкості. Підставою настання кримінально-правових наслідків укладення угоди про примирення виступає відсутність взаємних претензій між потерпілим та підозрюваним/обвинуваченим.

6. Правовими наслідками укладення угоди у кримінальному провадженні пропонується визнавати: а) закриття кримінального провадження; б) звільнення від кримінальної відповідальності; в) призначення покарання; г) призначення покарання із звільненням від його відбування з випробуванням.

7. Порядок призначення покарання на підставі угод у кримінальному провадженні має визначатися спеціальною кримінально-правовою нормою, відповідно до якої у цих випадках призначене покарання підлягатиме обов'язковому пом'якшенню шляхом зниження максимальних меж караності вчиненого, передбачених у відповідній санкції статті Особливої частини КК, або за рахунок призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

8. З метою вирішення проблем правової регламентації компромісного вирішення кримінально-правового конфлікту та регулювання порядку настання кримінально-правових наслідків укладення угод про визнання винуватості або примирення з потерпілим запропоновано внесення відповідних змін і доповнень до низки статей КК та КПК України, зокрема:

– у ч. 5 ст. 65 КК замінити термінологічний зворот «визнання вини» на «визнання винуватості»;

– ч. 1 ст. 69 КК доповнити положенням такого змісту: «У разі укладення угоди про примирення та наявності згоди потерпілого, або за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення з урахуванням особи винного, а також у разі активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення, вчиненого іншими співучасниками, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, суд, умотивувавши своє рішення, може, призначити...»;

– доповнити КК ст. 69-2 КК «Призначення покарання на підставі угоди про визнання винуватості або примирення з потерпілим», у якій встановити: «1. У разі укладення угоди про

визнання винуватості або примирення з потерпілим строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду основного покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

2. У разі укладення угоди про визнання винуватості або про примирення з потерпілим довічне позбавлення волі не застосовується»;

– п. 5 ч. 3 ст. 56 КПК доповнити положенням, згідно з яким потерпілий має право «висловлювати свою думку під час вирішення питання про звільнення підозрюваного (обвинуваченого) від кримінальної відповідальності»;

– доповнити ст. 79 КК частиною другою такого змісту: «Суд приймає рішення про звільнення вагітної жінки чи жінки, яка має дитину віком до семи років, від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини і за корупційні кримінальні правопорушення, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням. У цьому випадку засуджена звільняється від відбування як основного, так і додаткового покарання з встановленням іспитового строку у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку»;

– доповнити ст. 104 КК частиною третьою такого змісту: «Суд приймає рішення про звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді арешту або позбавлення волі, а також узгоджено звільнення від їх відбування покарання з випробуванням»;

– п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК викласти у такій редакції: «особливо тяжких злочинів, вчинених у співучасті, за умови викриття підозрюваним, злочинних дій інших співучасників чи кримінальних правопорушень, вчинених іншою особою, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами»;

– доповнити ст. 471 КПК положенням, згідно з яким сторони угоди про примирення можуть також узгоджувати «питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності»;

– з ч. 1 ст. 472 КПК виключити положення: «умови застосування спеціальної конфіскації»;

– у ст. 476 КПК передбачити положення, згідно з яким у разі невиконання угоди скасуванню підлягає не тільки вирок суду, а й «ухвала про звільнення від кримінальної відповідальності; питання відмови потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення»;

– п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК викласти у такій редакції: «потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення шляхом укладення угоди про примирення..».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дослідження:

1. Глоба М. М. Європейський досвід кримінально-правового регулювання призначення покарання на підставі угоди про визнання винуватості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. Випуск 42. Т. 2. С. 119 – 124.

2. Глоба М. М. Кримінально-правові наслідки укладення угоди про визнання винуватості у США та Великобританії. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 282 – 286.

3. Глоба М. М. Щодо визнання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим видом угоди про примирення у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 148 – 154.

4. Глоба М. М. Види угод про примирення у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 269 – 273.

5. Глоба Максим Згода потерпілого як складник передумови укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 4 (32), vol. 1. С. 103 – 108.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Глоба М. М. Кримінально-правові наслідки укладення процесуальної угоди у країнах ближнього зарубіжжя. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 лют. 2020 р. Ужгород, 2020. С. 94 – 98.

7. Глоба М. М. Примирення з потерпілим як спосіб вирішення кримінально-правового конфлікту у деяких країнах ближнього зарубіжжя. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 21 – 22 лютого 2020 р. Запоріжжя, 2020. С. 94 – 99.

8. Глоба М. М. До питання призначення покарання на підставі угоди про примирення. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 7–8 серпня 2020 р. Одеса, 2020. С. 60 – 63.

АНОТАЦІЯ

Глоба М. М. Застосування угод про примирення та визнання винуватості у кримінальному праві України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.

У дисертації досліджені моделі компромісних процедур у кримінальному судочинстві зарубіжних країн, виявлені особливості їх реалізації та правові наслідки застосування; проаналізовані види кримінально-правових наслідків укладення угод у кримінальному провадженні за законодавством України та особливості їх настання; виявлений механізм правового регулювання передумов та підстав укладення таких угоди; проаналізовані особливості призначення покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі компромісного вирішення кримінально-правового конфлікту. Обґрунтовується, що правовими наслідками укладення угоди у кримінальному провадженні в Україні доцільно визнавати: 1) закриття кримінального провадження; 2) звільнення від кримінальної відповідальності; 3) обов'язкове пом'якшення покарання; 4) звільнення від відбування покарання з випробуванням. Пропонується поширити процедуру укладення угод, яка передбачена у Гл. 35 КПК, на загальні та спеціальні випадки примирення з потерпілим, а також на ситуації дійового каяття, передбачені у КК. Наголошується на доцільності законодавчої формалізації правил (порядку) призначення покарання шляхом передбачення у КК спеціальних правил пом'якшення покарання для цих випадків у виді призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, та обов'язкового зниження максимальної межі санкції відповідної статті Особливої частини КК. Констатовано, що незважаючи на те, що у ч. 2 ст. 75 КК не міститься заборони щодо можливості звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі укладення угоди у кримінальному провадженні за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, застосування даного виду звільнення у цих випадках неможливо, зважаючи на зміст загальної норми (ч. 1 ст. 75 КК), яка регулює передумови та підстави такого звільнення від відбування покарання.

Ключові слова: угода, кримінальне провадження, примирення з потерпілим, визнання винуватості, звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від відбування покарання з випробуванням.

АННОТАЦІЯ

Глоба М. М. Применение соглашений о примирении и признании виновности в уголовном праве Украины. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» – Национальный

юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2021.

В диссертации исследованы модели компромиссных процедур в уголовном судопроизводстве зарубежных стран, выявлены особенности и правовые последствия их применения; проанализированы виды уголовно-правовых последствий заключения соглашений в уголовном производстве по законодательству Украины и особенности их наступления; изучен механизм правового регулирования предпосылок и оснований заключения таких соглашений; проанализированы особенности назначения наказания и освобождения от отбывания наказания с испытанием при компромиссном решении уголовно-правового конфликта. Обосновывается, что правовыми последствиями заключения соглашения в уголовном производстве в Украине целесообразно признавать: 1) закрытие уголовного производства; 2) освобождение от уголовной ответственности; 3) обязательное смягчение наказания; 4) освобождение от отбывания наказания с испытанием. Предлагается распространить процедуру заключения соглашений, которая предусмотрена в гл. 35 УПК, на общие и специальные случаи примирения с потерпевшим, а также на ситуации деятельного раскаяния, предусмотренные в УК. Подчеркивается целесообразность закрепления в УК специальных правил смягчения наказания для этих случаев в виде назначения более мягкого наказания, чем предусмотрено законом, и обязательного снижения максимального предела санкции соответствующей статьи Особенной части УК. Аргументировано, что несмотря на то, что в ч. 2 ст. 75 УК не содержится запрета о возможности освобождения от отбывания наказания с испытанием при заключении соглашения в уголовном производстве за совершение коррупционных уголовных преступлений, применение данного вида освобождения в этих случаях невозможно, учитывая содержание общей нормы (ч. 1 ст. 75 УК), регулирующей предпосылки и основания такого освобождения от отбывания наказания.

Ключевые слова: соглашение, уголовное производство, примирение с потерпевшим, признание виновности, освобождение от уголовной ответственности, назначения наказания, освобождения от отбывания наказания с испытанием.

SUMMARY

M. M. Globa Application of the Agreements on Reconciliation and Admission of Guiltiness in the Criminal Law of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for Candidate of Legal Sciences Degree, specialty 12.00.08 «Criminal law and criminology; criminal executive law». – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2021.

The thesis examines the models of compromise procedures in the criminal proceedings of foreign countries, describes the features of their implementation and reveals legal consequences of their

application; analyses the types of penal consequences of concluding agreements in the frameworks of criminal proceedings under the Ukrainian legislation and explores the features of ensuing thereof; identifies the mechanism of legal regulation of the prerequisites and grounds for concluding such agreements; analyses the features of sentencing and release from serving a sentence with probation in case of compromise resolution of a penal conflict. It is proved that the legal consequences of concluding an agreement within the frameworks of the criminal proceedings are as follows: 1) closure of criminal proceedings; 2) release from criminal liability; 3) mandatory mitigation of punishment; 4) release from serving a sentence with probation. In this regard, it is proposed to apply the procedure for concluding reconciliation agreements with the injured party and agreements on admission of guiltiness as provided for in Chapter 35 of the Criminal Procedure Code, to general and special cases of reconciliation with the injured party, as well as to situations of active repentance provided for in the Criminal Code. It is proposed that the Criminal Code should provide special rules for mitigating the sentence for these cases, particularly in form of assigning a more lenient sentence than prescribed by the law, as well as in form of a mandatory reduction of the maximum limit of sanction of the relevant article of the Special part in the Criminal Code. It is stated that for committing corruption criminal offences the possibility of release from serving a sentence with probation in the event of concluding an agreement within the frameworks of criminal proceedings, has not been redefined.

Key words: agreement, criminal proceedings, reconciliation with the injured party, admission of guiltiness, release from criminal liability, sentencing, release from serving a sentence with probation.

Підписано до друку 10.03. 2021. Формат 60х90 1/16

Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.

Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам № 902

Друкарня

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77